

YKSI TEKIJÖISTÄ

**OSALLISUUTTA JA TYÖLLISTYMISTÄ
EDISTÄVÄN TOIMINNAN
LAATUKRITEERIT**

**KVANKIN TYÖN JA
PÄIVÄTOIMINNAN VALIOKUNTA**

YKSI TEKIJÖISTÄ

**OSALLISUUTTA JA TYÖLLISTYMISTÄ
EDISTÄVÄN TOIMINNAN
LAATUKRITEERIT**

**KVANKIN TYÖN JA
PÄIVÄTOIMINNAN VALIOKUNTA**

JULKAISIJA: Kehitysvammaliitto ry ja KVANK – Kehitysvamma-alan
asumisen neuvottelukunta

Kehitysvammaliitto ry, Viljatie 4 A, 00700 Helsinki
P. 09 348 090, www.kehitysvammaliitto.fi

TOIMITUS JA VALOKUVAT: Marjaana Roponen

TAITTO JA KANSI: Panu Koski

PAINOPIIKKA: Arkmedia

ISBN 978-951-580-679-6 (nid.)

ISBN 978-951-580-680-2 (pdf)

© **2017** Kehitysvammaliitto ry ja KVANK – Kehitysvamma-alan
asumisen neuvottelukunta

SISÄLLYS

7..... **ESIPUHE**

9..... **LAATUKRITEERIT**

11..... **JOHDANTO**

11..... Laatuksriteerien taustaa

11..... Laatuksriteerien valmisteluprosessi

12..... Laatuksriteerien käyttötarkoitus

17..... **MUISTIPELIN AVULLA UUDET LAATUKRITEERIT HALTUUN**

17..... Kriteerien ymmärtämiseen tarvitaan tukea

18..... Hoivaajista mahdollistajiksi

19..... Kuvakortit keskustelun tukena

19..... Muistipelillä kohti omannäköistä elämää

21..... **KUAMATOT VAHVISTAVAT AITOA VALINNAN MAHDOLLISUUTTA**

22..... Kuvamatto vahvistaa itsemääräämisoikeutta

22..... Kahdesta mukavasta on vaikea valita

23..... Seura vaikuttaa tekemistä enemmän

24..... Kuvamatto sitouttaa kaikkia

27..... **NEO – OMAPOLKU ON AUTTANUT NOORAA KOTIUTUMAAN TAMPEREELLE**

27..... Oma suunnittelu motivoi

28..... Elämän polku on aina yksilöllinen

28..... Pajatyöskentelyssä oppii itseilmaisua

29..... Kohti uusia kokemuksia

31..... **OSUUSKUNTAVALMENNUS ON HERÄTTÄNYT UUDENLAISEN AJATTELUUN**

31..... Uudenlaisia töitä tarvitaan

32..... Valmennus herätti ideoimaan

33..... Vastuu lisää motivaatiota

33..... Uuden oppiminen tuo merkitystä

37..... **LAATUKRITEERIEN KUVAUKSET**

37..... 1. Tuki valintojen ja suunnitelmien tekemiseen

38..... 2. Tuki muutoksiin ja siirtymävaiheisiin

39..... 3. Tuki lähiyhteisöihin liittymiseen

40..... 4. Tuki opintoihin pääsemiseen

41..... 5. Tuki mahdollisimman suuren itsenäisyyden saavuttamiseen

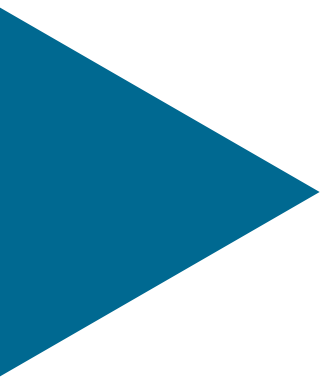
41..... 6. Tuki terveyteen, hyvinvointiin ja sosiaalisiin suhteisiin

42..... 7. Tuki ammatillisiin opintoihin tai työhön pääsemiseen

43..... 8. Tuki itseilmaisuuu ja luovuuteen

44..... 9. Tuki merkityksellisissä sosiaalisissa rooleissa toimimiseen

45..... 10. Tuki palvelujen sisältöihin ja toimintatapoihin vaikuttamiseen

ESIPUHE

Pidät käsissäsi julkaisua, jonka tarkoitus on tehdä tutuiksi vammaisten henkilöiden uudet Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerit.

Laatukriteerit ovat syntyneet Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunnan KVANKin Työn ja päivätoiminnan valiokunnan laatukriteerityöryhmän aikaansaannoksena vuonna 2016. Niiden tarkoituksena on tukea palvelun tuottajia kehittämään omaa toimintaansa suunnitelmallisesti laatukriteerien osoittamaan suuntaan.

Tähän julkaisuun on valittu neljä erilaista työ- ja päivätoimintapalvelua esittelemään omaa toimintaansa. tarinat kertovat laatukriteereistä erilaisissa arkipäivän yhteyksissä ja jokainen niistä näyttää, miten yksikin palveluntarjoajan toiminnan muutos voi vaikuttaa useampien eri kriteerien toteutumiseen palvelun käyttäjien arjessa.

Tämän julkaisun tarinoista näkyy myös, ettei maailma ole valmis. Muutokset ovat isoja ja jotta muutokset saadaan aikaan, on koko toimintakulttuurin muututtava. Se ei tapahdu hetkessä. Tärkeää on viedä asioita eteenpäin ja kehittää, vaikka ne eivät tule kerralla valmiiksi. Keskeneräinenkin ansaitsee tulla kuulluksi ja nähdyksi ja voi toimia innoittajana muiden työlle.

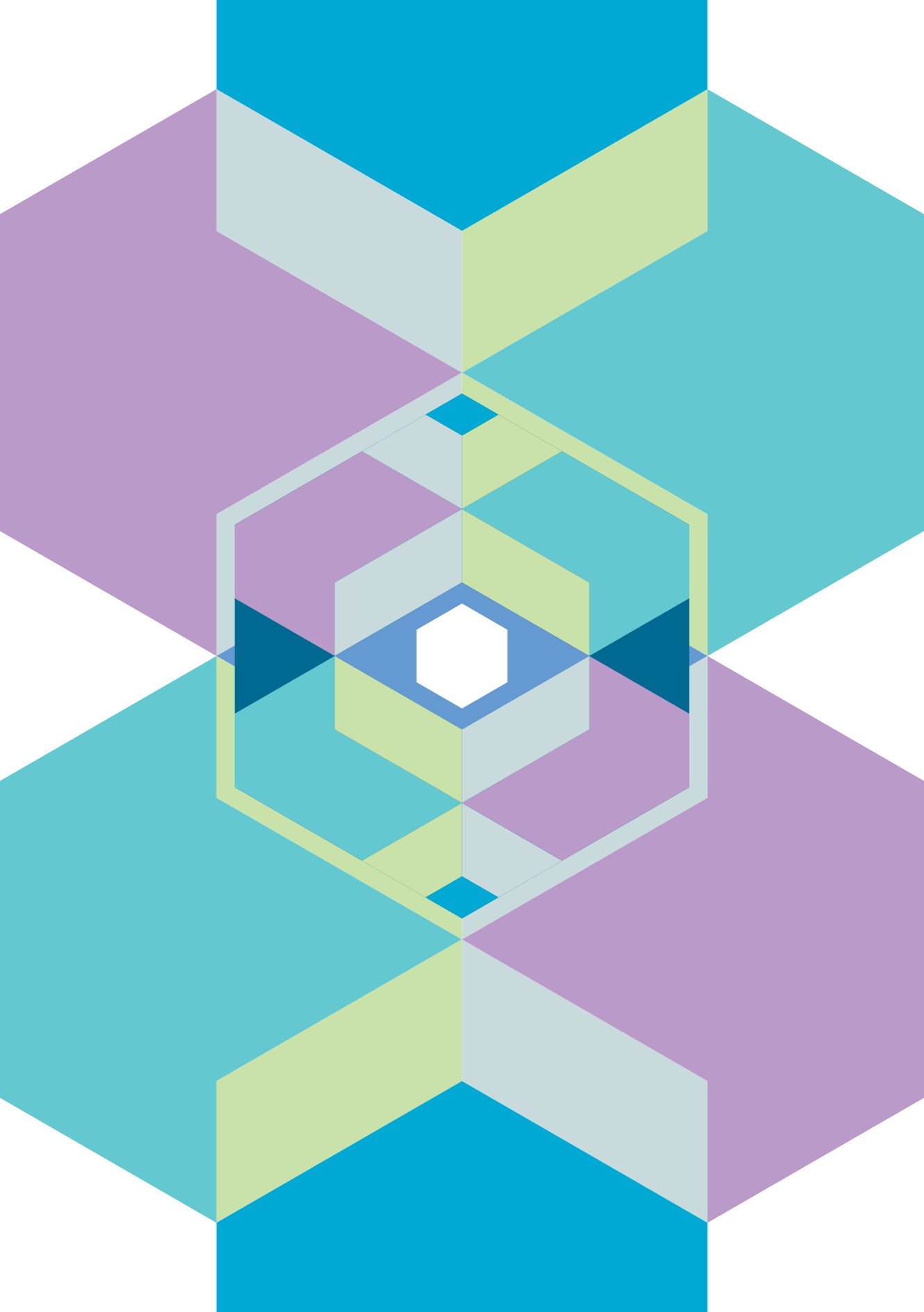
Toivotamme antoisia lukuhetkiä ja intoa edistää näiden laatukriteerien mukaista toimintakulttuuria!

KVANKIN JULKAISUTYÖRYHMÄ

LAATUKRITEERIT

- 1. Tuki valintojen ja suunnitelmien tekemiseen**
- 2. Tuki muutokseen ja siirtymävaiheisiin**
- 3. Tuki lähiyhteisöihin liittymiseen**
- 4. Tuki opintoihin pääsemiseen**
- 5. Tuki mahdollisimman suuren itsenäisyyden saavuttamiseen**
- 6. Tuki terveyteen ja hyvinvointiin**
- 7. Tuki ammatillisiin opintoihin tai työhön pääsemiseen**
- 8. Tuki itseilmaisuun ja luovuuteen**
- 9. Tuki merkityksellisissä sosiaalisissa rooleissa toimimiseen**
- 10. Tuki palvelujen sisältöihin ja toimintatapoihin vaikuttamiseen**

JOHDANTO

LAATUKRITEERIEN TAUSTAA

Vammaisten henkilöiden oikeuksia edistää maailmanlaajuisesti Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista. Suomi allekirjoitti sopimuksen jo vuonna 2006. Sopimuksen ratifiointi eli voimaan saataminen kesti Suomessa kymmenen vuotta ja kesäkuussa 2016 eduskunta lopulta ratifioi sopimuksen.

Yleissopimuksen keskeiset periaatteet ovat yksilön itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus, vammaisten henkilöiden osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan sekä esteettömyys ja saavutettavuus. Yleissopimus koostuu 50 artiklasta, jotka käsittelevät esimerkiksi oikeutta itsenäiseen elämään ja osallisuuteen yhteisössä, esteettömyyttä sekä oikeutta koulutukseen ja työhön.

Suomalaisen vammaispolitiikan lähtökohtana ovat YK-sopimuksen mukaisesti perus- ja ihmisoikeudet sekä yhteiskunnan kehittäminen valtavirtaistumisperiaatteen mukaisesti. Ihmisellä tulee olla itsemääräämisoikeus ja mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä sekä edellytykset osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja olla yhteisön jäsen. Tavoitteena on yhteiskunta, jossa toteutuvat vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus, osallisuus ja syrjimättömyys.

Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta (KVANK) julkaisi vuonna 2011 yksilöllisen tuen laatu-

kriteerit asumista tukeviin palveluihin. Laatukriteereissä palvelujen järjestämisen ja tuottamisen lähtökohtana ovat henkilön yksilölliset tarpeet, ja tavoitteena on, että järjestetty tuki ja palvelut mahdollistavat vammaiselle henkilölle oman näköisen elämän. Laatukriteereillä on tuettu kehitysvammaisten asumisohjelman (KEHAS) toimeenpanoa.

Asumisen yksilöllisen tuen laatukriteerien käyttöönoton myötä alkoi kasvaa tarve valmistella laatukriteerit myös työ- ja päivätoiminnan kehittämistä varten. Vuonna 2012 perustettiin KVANKin työn ja päivätoiminnan valiokunta, joka ryhtyi laatimaan toivottuja laatukriteerejä. Samaan aikaan sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön sosiaalihuollon työelämäosallisuutta tukeva työryhmä selvitti tarvetta uudistaa sosiaalihuoltolakiin, kehitysvammaisten erityishuoltolakiin, vammaispalvelulakiin sekä lakiin kuntouttavasta työtoiminnasta sisältyvää työelämäosallisuuden tukemisen kokonaisuutta. Laatukriteerejä työstettiin siten, että niin sanotun TEOS-lain mahdollisia sisältöjä pyrittiin ennakoimaan.

LAATUKRITEERIEN VALMISTELUPROSESSI

Laatukriteereitä työsti vuosina 2013–2015 työryhmä, johon osallistuivat työn ja päivätoiminnan valiokunnan yhteensä 43 organisaatiosta seuraavat tahot: Kehitysvammaliitto ry, KTO Varsinais-Suomen erityishuoltopiirin kuntayhtymä, Me Itse ry, Kehitysvammaisten Tukiliitto ry, Aula-työkotien Kannatusyhdistys ry, Helsingin kau-

punkki, Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiiri Eksote, Kymenlaakson sairaanhoito- ja sosiaalipalvelujen kuntayhtymä Carea, OmaPolku ry, Parik-säätiö, Rinnekoti-Säätiö, Eteva, Kärkulla samkommun ja Kehitysvammaisten Palvelusäätiö.

Näkökulmia laatukriteereihin ammennettiin Irlannin työ- ja päivätoimintapalveluiden New Directions-uudistamisohjelmasta, eurooppalaisesta yleishyödyllisten sosiaalipalvelujen laatukehiksestä (Common Quality Framework for Social Services of General Interest) sekä KVANKin aiemmin julkaisemista yksilöllisen tuen laatukriteereistä. KVANKin työn ja päivätoiminnan valiokunta kommentoi työstöprosessin aikana säännöllisesti laatukriteeriluonnoksia ja ohjasi työryhmää.

Laatukriteereitä valmisteltaessa haluttiin korostaa sitä, että työ- ja päivätoiminnan tavoitteena tulee nykyistä vahvemmin olla vammaisten henkilöiden osallisuuden ja työllistymisen edistäminen. Siksi laatukriteerit nimettiin osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteereiksi.

LAATUKRITEERIEN KÄYTTÖTARKOITUS

Laatukriteerit on laadittu erityisesti vammaisten henkilöiden osallisuutta ja työllistymistä tukeviin palveluihin. Niiden tarkoituksena on tukea palvelun tuottajia kehittämään omaa toimintaansa suunnitelmallisesti laatukriteerien osoittamaan suuntaan. Laatukriteerit sopivat työ- ja arviointivälineeksi palvelun tuottajille, ostajille ja käyttäjille sekä valvontaviranomaisille. Palveluiden tuottaja voi olla julkisen, yksityisen tai kolmannen sektorin toimija.

Laatukriteerit on suositeltavaa sisällyttää palvelujen hankintamenettelyihin siten, että palvelun ostaja sitoutuu hankkimaan laatukriteerit täyttävää palvelua ja palvelun tuottaja sitoutuu tuottamaan laatukriteerit täyttävää palvelua. Palvelujen hinnoittelutapojen tulisi kehittyä joustavammiksi ja monipuolisemmiksi esimerkiksi mitoittamalla palvelut yksilöllisiksi palvelupaketeiksi tai henkilölle varatuiksi tukitunneiksi. ■

”Asiakaslähtöisyys on yksi keskeisimmistä lain valmistelua linjanneista periaatteista. Asiakaslähtöisyydessä on kyse sosiaali- huollon toiminnan arvoperustasta, jonka mukaan jokainen asiakas kohdataan ihmisarvoisena yksilönä. Asiakaslähtöisyyden keskeinen ominaisuus on, ettei palveluja järjestetä pelkästään organisaa- tion, vaan juuri asiakkaan tarpeista lähtien mahdollisimman toimiviksi. Asiakaslähtöisessä toi- minnassa asiakas osallistuu itse alusta asti palvelutoiminnan suun- nitteluun yhdessä palvelun tarjoa- jien kanssa. Asiakaslähtöisen palvelutoiminnan tulee alkaa asi- akkaan esittämistä asioista. Tämä edellyttää asiakkaalta ja palvelu- tarjoajalta vuoropuhelua ja yhteis- ymmärrystä siitä, miten asiakkaan tarpeet voidaan olemassa olevien palvelumahdollisuuksien kannalta tyydyttää parhaalla mahdolli- sella tavalla. Asiakaslähtöisyyden toteutumisen kannalta keskei- sessä asemassa ovat hyvä pal- velu ja kohtelu sosiaalihuollossa. Jos asiakas ei saa tietoa omista oikeuksistaan, eikä hänen yksi- löllistä tilannettaan huomioida, ei asiakaslähtöisyys voi toteutua.”

SOSIAALIHUOLTOLAIN SOVELTAMISOPAS

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ

JULKAISU 2017:5

[HTTP://URN.FI/URN:ISBN:978-952-00-3959-2](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3959-2)

TOIMINTAKULTTUURIN MUUTOS

Toimintakulttuuri tarkoittaa muun muassa ajattelun ja käytäntöjen kokonaisuutta, elämäntapaa, maail- man hahmottamisen tapaa, tapaa olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa ja tapaa kohdata toisiamme.

Laatukriteerien juurtuminen käy- täntöön edellyttää toimintakulttuu- rin muutosta sellaiseksi, että

- palvelun käyttäjät voivat tehdä oman elämäntyylinsä ja -tapansa sekä henkilökoh- taisten tavoitteidensa mukai- sia valintoja ja suunnitelmia
- palvelun käyttäjillä on vaikutus- valtaa omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin ja he saavat tarvitse- mansa tuen päätösten tekemiseen
- palvelun käyttäjät saavuttavat henkilökohtaisia tavoitteitaan
- palvelun käyttäjät saavat tukea merkityksellisten ihmissuhtei- den luomiseen ja ylläpitämiseen
- palvelun käyttäjät ovat aktiivi- sia, itsenäisiä lähiyhteisönsä jäse- niä ja yhteiskunnan kansalaisia
- palvelun käyttäjät hyödyn- tävät omia kykyjään
- palvelun käyttäjillä on halu- tessaan mahdollisuus paran- taa omaa toimeentuloaan tekemällä ansiotyötä
- palvelun käyttäjät saavat tietoa perus- ja ihmisoikeuk- sistaan siten, että he ymmär- tävä niiden sisällön.

Laatukriteereitä otetaan käyttöön asteittain nykyisissä työ- ja päivätoimintapalveluissa, minkä jälkeen palveluiden sisältöjä ja toimintamalleja kehitetään kokonaisvaltaisesti laatukriteerien viitoittamaan suuntaan.

Toimintakulttuurin muuttuminen edellyttää työyhteisön perustehtävän ja arvojen pohdintaa. Perustehtävän ja arvojen tulee olla sellaisia, että ne rohkaisevat työyhteisön jäseniä luovuuteen ja joustavuuteen uuden toimintakulttuurin omaksumisessa osaksi jokapäiväistä toimintaa.

TOIMINTAKULTTUURIN MUUTOKSEN JOHTAMINEN

Toimintakulttuurin muutoksessa avainasemassa on johtaminen, joka luo uskoa ja luottamusta ympärillä oleviin ihmisiin, antaa luvan toimia yrityksen ja erehdyksen kautta sekä antaa oikeuden mielipiteen muuttamiseen ja päätöksenteossa tukemiseen. Ihmisiä tuetaan kansalaisuuteen, mikä tarkoittaa avointa vuorovaikutusta ja kohtaamista ihminen edellä.

Toimintakulttuurin muuttuminen on prosessi, jota on johdettava. Tämä asettaa esimiehelle vaatimuksia. Esi miehen on oltava riittävän paljon ja riittävän lähellä työyhteisöä, jotta hän näkee yhteisön toiminnan ja siinä näkyvät haasteet. Informaation tulee työyhteisössä kulkea sekä alhaalta ylöspäin että ylhäältä alaspäin.

Johtaminen edellyttää esimiestä, joka on sisäistänyt prosessin eri puolet hyvin. Johtajan tärkeimpiä tehtäviä ovat:

- palvelun käyttäjien itsemääräämisoikeuden vahvistaminen
- palvelun käyttäjien mukaan ottaminen päätöksentekoon
- tavoitteiden asettaminen ja saavutettujen tulosten arvioiminen
- perustehtävän toteutumisen varmistaminen arjessa
- päätöksenteon organisoiminen
- toiminnan suunnan vahvistaminen
- vuorovaikutuksen ylläpitäminen ja jatkuva kehittyminen
- kaikkien huomioon ottaminen
- työyhteisön muistina toimiminen
- ristiriitojen käsitteleminen
- ajankäytön ja arjen jäsentäminen ja suunnitteleminen
- kaikille työyhteisön jäsenille avoimien säännöllisten kokouksien pitäminen.

Työyhteisöön on tärkeää luoda ammatillinen, tutkiva, avoin, läpinäkyvä, refleктоiva, innostava ja oppiva ilmapiiri, jossa kaikilla on turvallista olla. Johtajan on uskottava jokaisen yksilölliseen kykyyn kehittyä, koska koko yhteisö voi kehittyä vain, jos yksilö kehittyy. Tässä prosessissa johtajan on siedettävä epävarmuutta, kokeiluja, erehtymisiä ja moniäänisyyttä. On uskallettava heittäytyä avoimeen dialogiin. Kokeilujen ja mahdollisten erehdysten sekä niiden kollektiivisen käsittelyn kautta työyhteisö ja työntekijä kehittyvät, kasvavat ja oppivat.

LAATUKRITEERIEN HUOMIOIMINEN VALTAKUNNALLISESSA OHJAUKSESSA

Laatukriteerit on tarkoitettu tukemaan palveluntuottajia, jotta he voisivat kehittää omaa toimintaansa suunnitelmallisesti. Lisäksi osallisuutta ja työllistymistä edistäviä palveluja koskevassa valtakunnallisessa ohjauksessa tulee huomioida seuraavat näkökulmat:

- Osallisuutta ja työllistymistä edistävien palvelujen tulee olla kaikkien niitä tarvitsevien saatavilla ja saavutettavissa.
- Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan kehittämiseksi ja kehitettyjen toimintamallien juurruttamiseksi tarvitaan valtakunnallinen ohjelma ja kestävä rahoituspohja.
- Lainsäädännöllä on taattava, että palvelun käyttäjä voi yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti osallisuutta sekä työllistymistä edistävään toimintaan.
- Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan valtakunnallista seurantaa, tilastointia ja tutkimusta on parannettava, jotta saadusta tiedosta tulee yhdenmukaista ja vertailukelpoista.
- Sosiaalietuuksien ja ansiotulon tulee muodostaa toimeentuloa vahvistava kokonaisuus, joka kannustaa tekemään ansiotyötä.

MUISTIPELIN AVULLA UUDET LAATUKRITEERIT HALTUUN

Mocca serviceenhetin työ- ja päivätoimintayksikön palvelun käyttäjät pääsivät tekemään Kärkullan kuntayhtymän palvelun käyttäjille, henkilökunnalle ja yhteistyökumppaneille muistipelin. Kuvakortteihin on kiteytetty uusien Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerien ydinsanomat.

Kärkullan kuntayhtymän työ- ja päivätoiminnan kehittäjä **Hilve Sandblom** kertoo muistipelin synnystä:

”Huomasimme, että tarvitsemme jotakin konkreettista materiaalia palveluidemme esittelyyn. Syntyi idea muistipelistä. Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteereistä voisi tehdä muistipelin, eli esitellä jokaisen kriteerin kuvakortin avulla.”

Sandblom arveli, että Mocca serviceenhetin ohjaaja **Charlotta Palander** osaisi toteuttaa idean. Palander otti haasteen vastaan ja suunnitteli muistipelin ulkoasun. Korteissa esittää sanallisesti laatukriteerien lyhimät muodot, joista puuttuu sana ”tuki”. Kuvat Palander on pyrkinyt valitsemaan niin, että ne avaavat mahdollisimman tarkkaan kriteerien aiheita.

Palanderin johdolla Mocca serviceenhetin työ- ja päivätoiminnan yksikön palvelun käyttäjät valmisti-

vat kortit, leikkasivat ja laminoivat ne sekä ompelivat korteille pussit.

”Tämä työllisti samalla yksikön palvelun käyttäjiä, tai työntekijöitä, kuten me sanomme”, Sandblom kertoo.

KRITEERIEN YMMÄRTÄMISEEN TARVITAAN TUKEA

Laatukriteerien sanoma ei aina aukene helposti työ- ja päivätoimintakeskusten palvelun käyttäjille. Kortteihin valitun kuvan on tarkoitus tukea ymmärrystä ja helpottaa keskustelua.

Osallisuus on usein kaikkein hankalin termi. Kortteja leikkaamassa ja laminoimassa ollut **Natasha**, 27, piti työn tekemisestä, mutta osa kriteereistä on hänen mielestään vaikeita.

”Ehkä palvelun käyttäjä voi ymmärtää kriteerin idean, mutta sitä, mitä ne asiat aivan konkreettisesti merkitsevät arjessa, voi olla vaikeampi hahmottaa. Monet tarvitsevat tietoa ja tukea, ja sehän tässä on tarkoituksena”, Palander toteaa.

”Tämä on vaikea kortti”, Natasha sanoo ja näyttää kymmenettä korttia, jossa kerrotaan mahdollisuudesta vaikuttaa palveluihin.

Tämän kriteerin kohdalla ymmärtämisen lisäksi myös toteuttaminen tuntuu hänestä hankalalta.

”Ehkä me täällä autamme ja tuemme niin, että annamme tietoa palveluista, joihin on mahdollisuus mennä tai hakea. Kerromme, mitä palveluita on olemassa ja sitä kautta ihminen voi valita, minkä palvelun piiriin pyrkii”, Palander kertoo, ja Natasha on samaa mieltä.

Kriteeri kolme, jossa puhutaan lähiyhteisöihin liittymisestä, on Natashalle helpompi ymmärtää:

”Tämä tarkoittaa sitä, että saan apua niin, että voin mennä yhteiskuntaan tekemään juttuja kuten muutkin. Sitä tukea olen saanut. Samoin kuin tähän työhön ja opiskeluun liittyvään asiaan.”

Palander sanookin, että Moccassa on pyritty jo ennen uusien laatu-kriteerien julkaisemista toimimaan samanlaisten ajatusten mukaisesti, mutta nyt näistä tavoitteista on tullut virallisia. Sandblom on samaa mieltä.

HOIVAAJISTA MAHDOLLISTAJIKSI

Kärkullan kuntayhtymässä Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatu-kriteereihin suhtaudutaan vakavasti. Niistä on pidetty henkilökunnille koulutuksia ja ne kuvaavat Sandblomin mukaan henkilökunnan koko työnkuvaa.

”Aivan uutta toiminnassa on palvelun käyttäjän suurempi rooli päätöksenteossa”, Sandblom sanoo.

Moccassa palvelun käyttäjien vaikutusmahdollisuus näkyy konkreettisesti esimerkiksi juhlien suunnittelussa.

”Aiemmin juhlat ovat olleet aika lailla meidän työntekijöiden ideoimia. Nyt olemme ottaneet palvelun käyttäjiä mukaan kertomaan toiveita esimerkiksi syksyllä järjestettäviin Suomi 100 vuotta -itsenäisyyspäivän juhliin”, Palander kertoo.

Osallisuudesta ja itsemääräämisoikeudesta on puhuttu vuosikausia paljon, mutta toiminnan todellinen muutos tähän suuntaan on Sandblomin mukaan pitkä prosessi.

”Tämä on iso toimintakulttuurin muutos. Hoivakulttuurista opetellaan nyt pois ja yritämme olla

mahdollistajia. Henkilökunta saat-
taa ajatella, että onko siis tehty
aina väärin, kun on ohjattu ylhäältä,
mutta ei se niin mene. Parhaan
mukaan on aina tehty. Maailma on
muuttunut ja nykyisin nuoret palve-
lun käyttäjät osaavat meilläkin aivan
eri tavoin vaatia palveluita ja sanoa
toiveensa ääneen, koska he ovat
tottuneet siihen. Suunta on hyvä”,
Hilve Sandblom pohtii.

KUVAKORTIT KESKUSTELUN TUKENA

Charlotta Palander on nähnyt viime
aikoina työssään, miten ihmiset,
joiden on ollut vaikeampi ilmaista
toiveitaan tai kritiikkiään toimintaa
kohtaan, ovat alkaneet puhua:

”Meillä on täällä ihmisiä, jotka
eivät ole tottuneet, että heiltä kysy-
tään mitään. Ihmiset ovat tietysti
erilaisia ja jotkut ovat aina äänessä,
mutta kyllä se vaikuttaa, kun asioista
puhutaan avoimesti ja annamme
aikaa ja rauhan kertoa toiveista.”

Etenkin itsemääräämisoikeu-
den ymmärtäminen on Palanderin
mukaan monelle vaikeaa. Takana
voi olla vuosia elämää, jossa on ollut
tiukasti hoivattuna, jossa arkea on
määritelty ulkoapäin, eikä ihminen
ehkä ole tullut kuulluksi.

Yksilökeskeistä suunnitelmaa
varten pidetyissä henkilökohtaisissa
keskusteluissa on mahdollista saada
aika ja rauha omien näkemysten
ilmaisuun. Laatukriteereistä tehdyn
muistipelin kortteja on käytännöllistä
hyödyntää yksilökeskusteluissa, kun
pohditaan ihmisen mahdollisuuksia
osallisuuteen ja työllistymiseen.

MUISTIPELILLÄ KOHTI OMANNÄKÖISTÄ ELÄMÄÄ

Sandblom on käyttänyt muistipelin
kortteja uusien laatukriteereiden
koulutustilaisuuksissa ja henkilö-
kunnan tapaamisissa. Viimeksi hän
käytti niitä kuntayhtymän palvelun
käyttäjien raadin kanssa.

”Yritimme yhdessä avata laatu-
kriteereiden sisältöä korttien avulla.
Kuvat auttavat keskustelun avauk-
sessa. Palvelun käyttäjien on tärkeä
saada itse tietoa näistä asioista”,
Sandblom kertoo kokemuksistaan
muistipelin käytöstä.

Hän pitää laatukriteerien pää-
määränä sitä, että jokaiselle luodaan
mahdollisuus elää omannäköistään
elämää, jossa itsemääräämisoikeu-
della on keskeinen asema.

”Tähän päämäärään pääsemiseen
tarvitaan paljon työtä, niin kokouk-
sia, keskustelufoorumeita kuin
konkreettisia työkaluja kuten muis-
tipelikortit”, Sandblom sanoo.

Moccan palvelun käyttäjien
kanssa muistipeliä ei ole vielä aktii-
visesti käytetty. Palander on suun-
nitellut, että kortit voisi ottaa
käsittelyyn ensin yksi kerrallaan
vaikkapa aamukokouksissa.

”Näissä on niin paljon keskustel-
tavaa, että yksi aihe kerralla riittää.
Kun kaikki laatukriteerit on käyty
läpi ja ne ovat tulleet tutuiksi, voisi
alkaa pelata muistipeliä”, Palander
suunnittelee. ■

KÄRKULLA KUNTAYHTYMÄ

Vuonna 1956 perustettu kuntayhtymä, jonka jäsenkuntia ovat kaikki Suomen kaksikieliset kunnat lukuun ottamatta Ahvenanmaata.

Tarjoaa muun muassa työ- ja päivätoimintaa sekä asumispalveluja ja työelämävalmennusta.

Kärkullalla on omat laatukriteerit, joiden takana on halu tehdä oikeita asioita oikealla tavalla. Palvelun käyttäjien toiveet tulevat esille säännöllisten kausikeskustelujen kautta. Laatumittaukset osoittavat miten hyvin työ on toteutunut.

Tavoitteena on:

- Tarjota mahdollisuus elää niin hyvää elämää kuin mahdollista
- Antaa yksilöllistä hoivaa ja mahdollisuus asumiseen ja työskentelyyn kotiseudulla
- Luoda valinnanvaraa ja tehdä töitä suuremman itsenäisyyden saavuttamiseksi
- Pyrkiä mahdollisimman hyvään fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen

MOCCA SERVICEENHET

- Työ- ja päivätoiminnan yksiköt Paraisilla ja Turussa, neljä toimipistettä
- Rantatie 22:ssa on 30 palvelun käyttäjää eli työntekijää
- Neljä ryhmää: käsityöt, kaksi alihankintaryhmää ja keittiö

Työtehtävien lisäksi yksikössä on paljon muutakin kuten luovaa toimintaa (esimerkiksi valokuvausprojekteja), tietokoneella työskentelyä ja liikuntaa eri muodoissa. Mocca serviceenhetissä on oma myymälä, jossa myydään itse valmistettuja käsitöitä. Osa palvelun käyttäjistä käy avotoissa.

KUVAMATOT VAHVISTAVAT AITOA VALINNAN MAHDOLLISUUTTA

Hopeanuolen palvelukodissa päivätoiminnan palvelun käyttäjät suunnittelevat ja valitsevat arkipäivän toimintaa yhdessä työntekijöiden kanssa. Tässä hyvänä apuna on ollut kuvamatto, joka tukee valintojen tekemistä ja on vahvistanut niin palvelun käyttäjien kuin henkilökunnankin sitoutumista toimintaan.

Hopeanuolen palvelukodin päivätoimintayksikössä kynnysmatot on nostettu pöydälle. Mattoja on viisi, jokaiselle arkipäivälle oman värisensä matto. Palvelun käyttäjät kiinnittävät mattoihin kuvia. Mattoon voi asettaa oman valokuvansa joko toimintaa esittävän kuvan tai jonkun työntekijän valokuvan viereen. Vaihtoehtoisesti palvelun käyttäjä voi kiinnittää mattoon kuvan toiminnasta, jota haluaa tehdä, esimerkiksi kuvan kuntosalista, ulkoilusta tai askartelusta.

Kuvamattojen äärelle kokoonnutaan Hopeanuoleessa yleensä perjantaisin, jolloin kaikki palvelun käyttäjät ovat paikalla. Tällä viikolla mattoja täytetään jo torstaina, koska väki lähtee retkelle perjantaina. Pohdinnan alla ovat nyt juhannusviikon suunnitelmat ja valittavana on joko retki Porin torille tai makkaran paistoa, vihdan tekoa, saunomista ja päiväolut palvelukodilla.

Osa palvelun käyttäjistä harmitsee valintaansa tarkkaan. Tällä kertaa ohjelma on suunniteltu yhdessä valmiiksi etukäteen, koska on kyse juhannuksen vietosta. Valinnan vaikeutta lisää nyt myös se, että yksi valinta vaikuttaa toiseen: jos lähtee juhannuksena torille, on jätettävä toisen päivän Toivon talon retki väliin ja sen tilalla on jäätelö ja rentoutus palvelukodilla.

Koska osa palvelun käyttäjistä ei kommunikoi puheella, henkilökunnan on seurattava tarkkaan, että jokainen todella ymmärtää valintansa ja sen seuraukset. Etenkin kun on kyse juhannusjuhlasta, henkilökunta on valppaana.

”Meniköhän tämä nyt oikein?”, päivätoiminnan vastaava ohjaaja **Jonna Mattila** kysyy palvelukodin johtaja **Elina Vainion** mielipidettä.

”Niin, en ole nyt varma. Halusiko hän varmasti makkarapaistoon vai torille?” Vainio vastaa.

”Kyllä hän kuvansa tuohon laittoi”, Mattila näyttää kuvan paikkaa matossa.

”Te puhuitte jo aamupäivällä torista vai? No kyllä hän varmaan sitten tiesi”, Vainio toteaa.

”Keskustelemme palvelun käyttäjien kanssa paljon valintojen tekemisestä. Monet tekijät saattavat vaikuttaa siihen, ettei omaa toivetta voida toteuttaa. Tällä kertaa on kyse rahasta. Molempiin retkiin ei ole varaa”, Mattila kertoo.

KUVAMATTO VAHVISTAA ITSEMÄÄRÄMISOIKEUTTA

Aiemmin KVPS Tukena Oy:n Hopeanuolen palvelukodin toiminta suunniteltiin toisenlaisista lähtökohdista käsin. Palvelun käyttäjien toiveet olivat toki tiedossa, mutta henkilökunta päätti esimerkiksi, kuka ohjaaja vetää mitäkin ryhmää.

”Myös henkilökunnan vahvuudet vaikuttivat paljon. Jos joku työntekijä oli taitava jossakin, hän veti aina tiettyä ryhmää. Nyt palvelun käyttäjät saavat itse valita, kenen kanssa tekevät mitään”, Mattila kertoo.

Viikkosuunnitelma tehtiin aiemmin kirjallisena ja sen ymmärsivät vain lukutaitoiset palvelun käyttäjät. Kolme vuotta sitten henkilökunta alkoi pohtia, miten itsemääräämisoikeus voitaisiin huomioida paremmin.

”Silloin ymmärsimme, että palvelun käyttäjien on päästävä suunnittelemaan itse toimintaansa. Koska kaikilla ei ole luku- ja kirjoitustai-

toa, otimme kuvat avuksi. Kuvat ovat hyvä kommunikoinnin keino muutenkin monelle palvelun käyttäjistämme”, Elina Vainio kertoo.

KAHDESTA MUKAVASTA ON VAIKEA VALITA

Palvelun käyttäjät ovat koonneet kuvamattomenetelmää varten omat taulut, joista näkee mieluisat tekemisensä ja ne asiat, joita ei halua tehdä. Tekemisiä on voinut etsiä erilaisia kuvia pursuavasta kansioista.

Näitä henkilökohtaisia kuvakoelmia palvelun käyttäjä käyttää hyödykseen, kun hän miettii, mitä haluaisi sisällyttää tulevan viikkonsa ohjelmaan. Jokaisen päivän kohdalle saa valita mieleistä tekemistä aamu- ja iltapäiviin. Jos tekeminen vaatii mukaan henkilökuntaa, ei oma yksilöllinen toive toteudu välttämättä joka päivä.

Tomi, 30, on lisännyt omaan tauluunsa kohdan ”ehkä”. On asioita,

joita hän ehkä voisi kokeilla. Hänelle valinnat eivät aina ole helppoja.

”Jos on kaksi mukavaa tekemistä, on vaikea valita”, Tomi sanoo.

Näin käy juuri juhannuksen tekemisten valinnan kanssa. Porin tori houkuttelee, mutta Toivon talon retki toisena päivänä olisi myös mukava.

Toisinaan Tomi valitsee päiväohjelmaan mieleistä tekemistä, toisinaan ihmisen, jonka kanssa tehdä jotakin. Kuvat auttavat häntä valinnoissa:

”Kun näen tekemiset kuvissa, on helpompi muistaa vaihtoehtoja. Tykkään esimerkiksi kirkasvalohuoneesta, kolvauksesta, ulkoilusta ja rummutuksesta.”

Palvelun käyttäjien valittavana on silloin tällöin myös kahdenkeskinen tekeminen ohjaajan kanssa. Tomi pitää erityisesti näistä ”mun päivistä”.

SEURA VAIKUTTA TEKEMISTÄ ENEMMÄN

Alkuun valitseminen ei ollut palvelun käyttäjille helppoa. On tärkeä tarjota tukea valintaan ja oman päätöksen tekemiseen ja vältettävä johdattelua. Valinnan tekemiseen tulee myös tarjota riittävästi aikaa.

”Muutos on ollut näkyvää. Alkuun joku saattoi näyttää vain nopeasti jotakin kuvaa, jotta pääsisi pois tilanteesta. Kiinnostusta aitoon valintaan ei aina ollut. Nyt kun ihmiset ovat täällä huomanneet, että valinnoilla on oikeasti merkitystä, valintoja on alettu tehdä tarkemmin ja rohkeammin”, Vainio kertoo.

Niina Salovirrälle, 42, valitseminen on hänen omien sanojensa mukaan jokseenkin helppoa. Hän valitsee mieluummin mukavaa teke-

mistä kuin ihmisen, jonka kanssa tehdä. Kuntosalilla hän pärjää yksin, mutta esimerkiksi jalkahoitoihin tarvitaan henkilökuntaa. Salovirta kertoo, että mukaan tulee silloin, kuka vain ehtii.

”On hyvä, kun saa vapaasti sanoa, että ei tykkää jostakin. Ja saa vaihdella tekemistä, ettei kyllästy. Mikä milloinkin miellyttää”, Salovirta kertoo kokemuksistaan kuvamattomenetelmästä.

Osa palvelun käyttäjistä pystyy valitsemaan kahden tekemisen välillä, osa pystyy pohtimaan enemmän ja kertomaan jopa tekemisestä, josta ei ole valmista kuvaa. Jos tekeminen on mahdollista toteuttaa, siitä tehdään uusi kuvakortti.

”Se yllätti meidät, että itse tekeminen ei ole kaikille merkityksellistä, vaan jotkut palvelun käyttäjistä valitsevat ennemmin työntekijän, jonka kanssa haluavat viettää aikaa. Tässäkin mielessä kuvamattomenetelmä on tuonut todella tärkeän lisän palvelun käyttäjien itsemääräämisoikeuteen”, Jonna Mattila kertoo.

Toisinaan tulee väistämättä eteen muutoksia. Ulkoilu voi jäädä sateen takia väliin tai joku henkilökunnasta sairastuu. Silloin annetaan mahdollisuus valita uudelleen. Salovirtakin muistaa tällaisia tilanteita:

”Silloin saa vapaasti valita uudelleen. Ei niin, että kaikkien pitäisi tehdä jotakin samaa. Että määrätäisiin. Saa valita itse.”

Peruuntuneet tekemiset ja muuten vielä toteutumattomat toiveet kirjataan Hopeanuoleessa palvelun käyttäjän nähden ylös, jotta niihin varmasti muistetaan palata.

”Olemme toteuttaneet monenlaisia toiveita. Kerran lähdimme Helsinkiin tapaamaan Salkkari-fanin idolia. Mutta koska toimintamme on päivätoimintaa, emme voi lähteä esimerkiksi risteilylle”, Mattila kertoo toiminnan rajoitteista.

KUVAMATTO SITOUTTAA KAIKKIA

Kuvamattomenetelmä on lisännyt Hopeanuolen palvelun käyttäjien tasa-arvoa ja yksilöllisiä vaikuttamisen mahdollisuuksia. Palvelun käyttäjä on keskiössä ja henkilökunta mahdollistaa tekemisen. Monet merkit kertovat siitä, että Hopeanuolen väki kokee voivansa vaikuttaa päivätoiminnan suunnitteluun entistä enemmän ja pitää vaikutusmahdollisuutta merkityksellisenä.

Vainio kertoo, että ennen kuvamattomenetelmää palvelun käyttäjä sai hakea useaan kertaan päivätoimintaan, mutta nyt suurin osa osallistujista on aina ajoissa paikalla. Sekin, että jotkut haluavat kertoa toiveensa etukäteen, jos ovat suun-

nittelupäivänä poissa, osoittaa että vaikuttaminen on merkityksellistä.

”Tämä kaikki kannustaa meitä jatkamaan kuvamattomenetelmän käyttöä”, Elina Vainio sanoo.

Myös henkilökunta on kasvanut uuden menetelmän myötä ja oppinut luottamaan palvelun käyttäjien kykyyn tehdä valintoja. Työtehtävätkin ovat selkiytyneet, koska matoista on helppo katsoa, kuka on missäkin toiminnassa ja kenen kanssa.

”Työntekijöille on tärkeää, että toiminta ja valinnat lähtevät palvelun käyttäjien mielenkiinnosta. Henkilökunta sitoutuu mielellään noudattamaan suunnitelmia, jotka ovat palvelun käyttäjien itse tekemiä”, Vainio kertoo.

Juhannusviikon kuvamatot alkavat olla valmiina. Tomi tarvitsee vielä hiukan rauhaa ja aikaa valintansa tekemiseen. Nyt toivotaan, että juhannuksena paistaa aurinko, eikä huono sää tule esteeksi mukavien ohjelmien toteutumiselle. ■

KVPS TUKENA OY

KVPS Tukena Oy on omaisjärjestötaustainen kehitysvammaista ja erityistä tukea tarvitsevaa ihmistä ja hänen läheisiään auttavien ja tukevien palveluiden valtakunnallinen tuottaja ja kehittäjä. KVPS Tukena Oy on yhteiskunnallinen yritys, joka on perustettu merkittävää yhteiskunnallista tarkoitusta varten ja sen toiminnassa noudetaan yhteiskunnallisen yritystoiminnan kriteerejä. Yritys tarjoaa tällä hetkellä työtä lähes 500 sosiaali- ja terveystieteiden ammattilaiselle sekä palveluita vuosittain liki 1000 palvelun käyttäjälle ja 100 kunnalle tai kuntayhtymälle.

HOPEANUOLEN PALVELUKODIN PÄIVÄTOIMINTAYKSIKKÖ

- Toiminut vuodesta 2004
- Tarjoaa ohjattua ja suunnitelmallista toimintaa, joka antaa elämänsisältöä sekä ylläpitää ja lisää tietoja ja taitoja
- Päivätoiminta kehittää ihmisen vuorovaikutustaitoja sekä taitoa toimia ryhmässä
- Toimintaan osallistuu päivästä riippuen 11–15 palvelun käyttäjää
- Henkilökuntaan kuuluu kolme työntekijää

Kuvamattomenetelmä on kehitetty Hopeanuolen palvelukodissa. Siinä on piirteitä Talking Mats (keskustelumatto) -menetelmästä, jota käytetään etenkin autismin kirjon lasten kommunikoinnin tukena. Keskustelumatto tukee kuvien avulla mielipiteenilmaisua puhe- ja ymmärtämisvaikeuksissa. Kuvamattomenetelmä lisää päivätoimintakeskuksen palvelun käyttäjien mahdollisuutta vaikuttaa omaan arkeensa ja vahvistaa osallisuuden kokemusta.

NEO – OMAPOLKU ON AUTTANUT NOORAA KOTIUTUMAAN TAMPEREELLE

Setlementti Tampere ry:n alainen NEO – OmaPolku tekee työtä nuorten osallisuuden ja elämänhallinnan vahvistamiseksi. Noora Hakala, 27, on saanut tukea uuden paikkakunnan toimintamahdollisuuksien ja oman yhteisön löytämiseen.

KUVAT: NEO – OMAPOLKU

Noora Hakala muutti äitinsä kanssa Helsingistä Tampereelle kaksi vuotta sitten. Äiti oli ottanut etukäteen selvää Tampereen palveluista ja Noora haki NEO – OmaPolun toimintaan mukaan.

Toiminta on 17–30-vuotiaille kehitysvammaisille nuorille kohdennettua päiväaikaista toimintaa, jossa pyritään tukemaan nuoren osallisuutta ja elämänhallintaa. Tukea vahvistamaan on kehitetty Nuoren oman polun suunnittelu eli NOPS-prosessi, jossa tulee kattavasti huomioiduksi kaikki KVANKin Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerien vaatimukset.

”Tuetun päätöksenteon, osallisuuden ja tavoitteellisuuden elementit ovat vahvasti läsnä toiminnassamme. Tarjoamme nuorelle mahdollisuu-

den kertoa omat toiveet, etsimme yhdessä nuoren kanssa tietoa esimerkiksi opiskelu- ja asumismahdollisuuksista ja tarjoamme kokeilun paikkoja ja tutustumista erilaisiin harrastuksiin”, kertoo yksikönjohtaja **Valtteri Rantanen**.

Nooralle oman polun suunnittelu tarkoitti aluksi kiinnittymistä uuteen asuinpaikkaan. Muuttoa varjosti työpaikan menetys. Noora työskenteli Helsingissä Nuorisosäätiöllä toimistoapulaisena, mutta työsuhdetta ei voitu enää jatkaa työpaikalla tapahtuneiden muutosten vuoksi.

”Olin siellä osa työyhteisöä. Se oli mukavaa. Sain kavereitakin, vaikka muut olivat minua vanhempia. Työn loppuminen oli huono juttu”, Noora kertoo.

OmaPolun NOPS-prosessin kautta Noora on saanut elämäänsä monenlaista uutta sisältöä:

”Hyvä kun on päivisin tekemistä. Olen tutustunut erilaisiin ihmisiin ja erilaisiin hommiin.”

OMA SUUNNITTELU MOTIVOI

NOPS-prosessi alkaa alkukartoituksella, perustietolomakkeen täyttämällä ja niiden pohjalta käytävällä nuoren ja tavoitevalmentajan tavoitekeskustelulla. Tavoitekeskustelussa kuullaan nuoren historiaa, ajatuksia hänen tilanteestaan sekä tulevaisuuden toiveita, joiden pohjalta lähdetään etsimään mielekästä elämän polkua. Tavoitekeskustelun jälkeen pidetään NOPS-palaveri, jonne tulee mukaan nuoren lähi-ihmisiä nuoren omien toiveiden mukaan.

”Palaverin jälkeen nuori laatii tavoitevalmentajansa kanssa tavoitteensa ja

suunnittelee toimenpiteet tavoitteiden saavuttamiseksi”, Rantanen kertoo.

Nooran tavoitteena oli aluksi etsiä arkeen mielekästä tekemistä, paikkoja, joissa voisi harrastaa mieleisiä asioita.

”Muistan, että heti ensimmäisessä suunnittelupalaverissa musiikki nousi esille tärkeänä osana Nooran elämää”, Rantanen kertoo kahden vuoden takaisesta yhteisen matkan alusta.

Nooralle löytyi nopeasti paikka, jossa hän pääsi harrastamaan kitarransoittoa. Tällä hetkellä Noora soittaa Vimmartissa (Yhdenvertaisen taiteen oppilaitoksessa) bändissä ja on päässyt Pakkahuoneen lavalle keikalle. Hiphoppia Noora harrastaa Setlementti Tampere ry:n Voimavirrassa.

Kun nuori saa itse vaikuttaa arkensa suunnitteluun, löytyy myös motivaatio tavoitteiden saavuttamiseen.

”Toimimme paljon ryhmässä, mutta on tärkeää tarjota myös yksilöllisiä mahdollisuuksia. Aina ei tarvitse mennä ryhmän mukana vaan on mahdollista saada tehdä oman tavoitevalmentajan kanssa juuri itseä kiinnostavia asioita”, Rantanen kertoo.

ELÄMÄN POLKU ON AINA YKSILÖLLINEN

NOPS-prosessi on yksilöllinen ja joustava. Rantanen kertoo, ettei jokaisen nuoren kanssa käydä läpi kaikkia elämän osa-alueita A:sta Ö:hön läpi:

”Keskitymme kussakin vaiheessa tarkoituksenmukaisiin asioihin. Alusta asti nuori tuo itse esille asioita, jotka ovat hänelle ajankohtaisia.”

Nooran elämässä on nyt ajan-kohtaista suunnitella omaan kotiin muuttoa. Voimavarat keskitetään siis siihen eikä esimerkiksi tulevai-

suuden työn tai opiskeluiden suunnitteluun. Oman kodin tarve tuli puheeksi heti NOPS-prosessin alussa kaksi vuotta sitten ja asiaa on viety yhdessä eteenpäin.

”Asuin Helsingissä omassa kodissa viisi vuotta, mutta nyt asun äitini ja mummuni kanssa. Muutan omaan asuntoon ensi vuonna. Taloa rakennetaan vielä ja pääsen muuttamaan vasta vuoden päästä syksyllä”, Noora kertoo.

Omilleen muuttaminen on myös hyvä esimerkki tilanteesta, jossa NEO – OmaPolun nuorten yhteisöllä on tärkeä merkitys. Päivittäisen toiminnan ja yksilöohjausten rinnalla on tärkeää jakaa arkea samassa elämäntilanteessa olevien ihmisten kanssa.

”Omaan kotiin muutto on yksi sellainen kohta, jossa nuorille on merkityksellistä nähdä ja kuulla toisen muuttoon liittyviä kokemuksia”, Rantanen kertoo.

PAJATYÖSKENTELYSSÄ OPII ITSEILMAISUA

NEO – OmaPolun toimintaan kuuluu yksilöllisen NOPS-prosessin lisäksi kulttuuri- ja taidepainotteista pajatoimintaa, kansalaistaitoryhmiä sekä ammatillista ryhmätoimintaa. Pajatyöskentely tarjoaa nuorelle mahdollisuuden itseilmaisuuksiin ja oman minäkuvan tutkimiseen.

Nooran NOPS-prosessissa mielekkäiksi pajamuodoiksi valikoituivat intensiivi- ja mediapaja. Intensiivipajassa Noora on pohtinut identiteettiään puupiiirrostoissa, joissa Nooran minää edustaa kitara.

”Kitara tarkoittaa vapautta. Ja soitan myös kitaraa. Bassoa olen soittanut yläasteelta asti, mutta nyt soitan

kitaraa Vimmartissa. Kuuntelen myös paljon musiikkia”, Noora kertoo.

Pajatoiminnassa on kuluvana vuonna ollut yhteisenä teemana ihmisoikeudet. Mediapajassa nuoret valmisteivat ihmisoikeuksien teemoista animaatioita perinteisellä Stop motion -animaatiotekniikalla.

Jokainen nuori sai tehtäväkseen käsikirjoittaa tarinan yhdestä ihmisoikeudesta. Nooran ihmisoikeudeksi valikoitui oikeus perheeseen. Hänen ”Huoltoasemakeikka”-animaatiossaan perheen muodostavat veljekset sekä heidän kaverinsa. Nooralle läheinen musiikki näkyy toteutustavassa: henkilöhahmoina animaatiossa ovat soittimet.

Osallisuuden näkökulmasta NEO – OmaPolun vaikuttamisryhmän toiminta on tärkeää. Nuoret käyvät ryhmässä läpi asioita, joihin he haluaisivat vaikuttaa ja sitä miten vaikuttaminen onnistuu. Viimeksi nuoret suunnittelivat yhdessä itselleen palvelun käyttäjien palautteen NEO – OmaPolun toiminnasta. Osallisuus on viety pitkälle, kun nuoret määrittelevät itse, minkälaisiin asioihin haluavat palvelun käyttäjän kyselyssä vastata.

Vaikuttamisryhmässä on laitettu alulle myös talopalaverit, joissa voidaan keskustella ja sopia NEO – OmaPolun arjen sujuvuuteen liittyvistä asioista. Näin nuoret voivat itse vaikuttaa saamiinsa palveluihin.

KOHTI UUSIA KOKEMUKSIA

NOPS-prosessi pyrkii olemaan yksi etappi nuoren elämän polulla ja viemään elämää eteenpäin. Osa nuorista on NEO – OmaPolun toi-

minnassa mukana vuosia, ja silloin NOPS-prosessi voi olla väliaikaisesti katkolla.

”Päivityksiä ei tehdä päivittämisen takia. Palaamme asioihin, kun on tarvetta. Tarkkoja kaavoja ei ole, koska jokaisen elämän polku on aina yksilöllinen”, Rantanen kertoo.

NOPS-prosessi on ollut merkittävä tuki Nooran matkalla osaksi omaa lähiympäristöä. NEO – OmaPolussa on kannustettu ja tuettu löytämään omat harrastusmahdollisuudet ja olemaan aktiivinen yhteisön jäsen. Noora on kokenut yhteistyön henkilökunnan ja läheistensä kanssa tärkeänä osana tätä prosessia.

Syksy tuo Nooralle taas yhden uuden kokemuksen, joka mahdollistui NEO – OmaPolun kautta: hän osallistuu Tampereen Tapahtumien yön Syysparaatiin.

”Meille tuli yhteydenotto, jossa etsittiin rohkeita nuoria stailattavaksi muotinäytökseen. Noora halusi lähteä siihen mukaan”, Rantanen kertoo. ■

NEO – OMAPOLKU

NEO – OmaPolun toiminta alkoi syksyllä 2003 osana silloista OmaPolku ry:tä. Nykyään NEO – OmaPolku on Settlementti Tampere ry:n työmuoto. Toiminta suunnitellaan aina yksilöllisesti nuoren lähtökohdista ja tarpeista käsin ja yhteistyössä hänen verkostonsa kanssa.

NOPS-PROSESSI

NOPS on dynaaminen prosessi, joka kehittyä ja elää nuoren sekä hänen lähiyhteisönsä välillä tapahtuvassa vuorovaikutuksessa. Prosessissa vahvistetaan nuoren osallisuutta hänen oman elämänsä suunnittelussa sekä tavoitteidensa asettelussa. Samalla vahvistetaan nuoren lähi-ihmisten sekä ohjaavien työntekijöiden sitoutumista ja tietoisuutta nuoren elämää koskevista tavoitteista.

NOPS-prosessiin kuuluu kolme osa-aluetta:

1. Elämänhallinta ja perustaidot -osa-alueessa kartoitetaan nuoren taitoja suhteessa hänen elämäntilanteeseensa ja tulevaisuuden tavoitteisiinsa.
2. Poluttaminen-osiossa rohkaistaan nuorta tuomaan esille omia toiveita opiskelu- ja työllistymishaaveista.
3. Osallisuus ja osallistuminen -osiossa pohditaan yhdessä, miten nuori osallistuu yhteiskunnan eri osa-alueilla sekä mitkä ovat hänen vapaa-ajanviettomahdollisuutensa. Lisäksi keskustellaan yhdessä, tarvitaanko osallisuuden ja osallistumisen edistämiseksi tukea.

UUTTA NOPS-PROSESSISSA

Osallisuuden ja työn laatukriteereiden julkaisemisen jälkeen NOPS-prosessissa on keskitytty erityisesti vahvistamaan nuoren osallisuutta omaa elämää koskevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon.

NOPS-prosessiin liittyvä opinnäytetyö ”Miten mä sen sanoisin, sano sä” (Kärkkäinen & Rantanen) valmistui loppuvuodesta 2016. Opinnäytetyössä selvitettiin nuorten osallisuutta NOPS-prosessissa. Prosessia kehitetään edelleen opinnäytetyön tulosten perusteella.

NEO – OmaPolku järjestää koulutuksia, joissa perehdytään NOPS-prosessiin työmenetelmänä ja ajattelutapana.

OSUUSKUNTA- VALMENNUS ON HERÄTTÄNYT UUDENLAISEEN AJATTELUUN

KVPS Tukena Oy:n Harjavallan työhönvalmennuskeskus sai mahdollisuuden osallistua osuuskuntavalmennukseen. Mukana on ollut yhteensä 12 palveluyksikön palvelun käyttäjää. Valmennus on tuonut uudenlaista ajattelutapaa ja uusia toimintamalleja sekä palvelun käyttäjille että henkilökunnalle.

Kesäpäivä on kauneimmillaan. **Samuli Palmu**, 37, leikkaa Harjavallan työhönvalmennuskeskuksen laajoja nurmikenttiä.

”Tämä työ ei lopu koskaan. Kun saa kaiken valmiiksi, voi aloittaa taas alusta”, Palmu sanoo.

Hän on ollut työhönvalmennuskeskuksessa vuodesta 2000. Keskuksessa hän tekee päätyökseen polttopuita ja lisäksi hän käy avoimissa kaupassa muutamana päivänä viikossa.

”Jotakin uutta kokeilisin mielelläni. Vanha on tuttua ja siihen on tottunut, mutta välillä kyllästyttää”, Palmu sanoo.

Hänelle mahdollisuus osallistua osuuskuntavalmennukseen on ollut tärkeä asia.

”Uskon, että osuuskunta toisi uudenlaisia työtehtäviä minulle. Voisin

ehkä hyödyntää ammattiosaamistani logistiikassa eri tavalla kuin nyt.”

Myös työhönvalmennuskeskuksen johtaja **Jyrki Sulonen** on innoissaan ajatuksesta perustaa osuuskunta, jonka jäseniksi palvelun käyttäjät voisivat halutessaan liittyä.

”Palvelun käyttäjien oman osuuskunnan, siis oikean yrityksen, perustaminen on ideana todella houkutteleva ajatus”, Sulonen sanoo. ”Se mahdollistaisi palvelun käyttäjien vahvuuksien hyödyntämisen eri tavalla kuin ennen.”

Osuuskunnassa työtä tehtäisiin oman jaksamisen, tarpeiden ja tavoitteiden mukaan, ja tuotteet ja palvelut myytäisiin osuuskunnan kautta. Osuuskunnan kautta ihmiset saisivat aidon mahdollisuuden vaikuttaa omaan työhönsä.

”Palvelun käyttäjien tarvitsema tuki ja ohjaus töiden tekemiseen tulisi myös osuuskuntatoiminnassa kunnan maksamana sosiaalipalveluna”, Sulonen kertoo.

UUDENLAISIA TÖITÄ TARVITAAN

Harjavallan työhönvalmennuskeskuksen tiloihin perustettiin työ- ja opetusyksikkö jo vuonna 1969. Paikka on ollut KVPS Tukena Oy:n yksikkö vuodesta 2011. Vuosikymmenien aikana toimintatavat ja myös asenteet ovat muuttuneet paljon.

”Minunkin aikamani, 15 vuodessa, muutoksia on tullut paljon. Ja nyt osallistuminen osuuskuntavalmennukseen on antanut sysäyksen uudenlaiseen ajattelutapaan, joka on jo johtanut muutoksiin toiminnassa”, Sulonen kertoo.

Harjavallan uudenlaiset ajattelutavat kertovat osallisuuden vahvis-

tumisesta työtoiminnassa. Ne ovat tuoneet jo nyt palvelun käyttäjille mahdollisuuksia vaikuttaa työhönsä, mutta paljon on vielä mahdollista tehdä osallisuuden vahvistamiseksi.

Yksi osa keskuksen työtoimintaa on polttopuiden valmistus ja myynti lähialueen toimijoille ja yksityisille asiakkaille. Lisäksi keskuksessa tehdään alihankintana kokoonpanotyötä. Osa palvelun käyttäjistä tekee käsitöitä tai työskentelee keittiöllä ja siivouksessa sekä pihatöissä. Tällä hetkellä palvelun käyttäjät tekevät suorittavan työn.

”Enenevässä määrin meille tulevilla nuorilla on aivan erilaista osaa- mista kuin mitä meillä on tarjota tehtäväksi. Esimerkiksi polttopuiden teko ei ole enää tämän päivän nuorille se juttu. Haluamme saada ihmisten

kyvyt esille. Osuuskunta voisi tarjota uudenlaista työtä kuten markkinointia, myyntiä, graafista suunnittelua ja tilausten tekoa”, Sulonen kertoo.

Tällä hetkellä työhönvalmennuskeskuksella ei ole tarjota esimerkiksi graafisen alan koulutuksen saaneelle tai markkinointityöstä kiinnostuneelle oman alan toimintaa.

VALMENNUS HERÄTTI IDEOIMAAN

Osuuskunnan perustamiseen on vielä matkaa ja matkassa on vielä mutkia. Mietittävänä on, miten jäseneksi liitytään, miten tulot jaetaan, miten hoidetaan laskutus ja kuka omistaa laitteet ja tilat. Silti jo nyt valmennukseen osallistumisen kautta keskuksen palvelun käyttäjien vaikutusmahdollisuudet ja into osallistua ovat lisääntyneet.

Keittiöllä työskentelevä **Eeva Palonen**, 35, on alkanut osuuskuntavalmennuksen myötä ideoida uusia ansainta- ja työmahdollisuuksia.

”Osuuskunnassa voisimme lisätä hommia keittiössä. Voisimme leipoa asiakkaille ja myydä tuotteita. Sitä olen miettinyt. Voisin tehdä myös markkinointihommaa”, Palonen kertoo.

Palonen aloitti työhönvalmennuskeskuksessa käsityöpuolella mutta siirtyi keittiöön, koska hänellä on alan koulutus. Hänestä osuuskuntavalmennukseen osallistuminen on ollut mielenkiintoista ja hän odottaa, koska osuuskunta päästään perustamaan.

”Prosessi on monimutkainen, mutta mukana olen, vaikken kaikkea aina ymmärrä. Tekisin mielelläni pidempääkin työpäivää kuin nyt. Olen ehdottanut keittiön ohjaajalle, että tekisimme ylitöinä tuotteita myyntiin, mutta sitä ei ole hyväksytty. Vielä ainakaan”, Palonen kertoo.

Koko keittiön osuuskuntavalmennukseen osallistunut nelihenkinen tiimi on innostunut osuuskunnan tuomista uusista mahdollisuuksista. **Pertti Keinonen**, 48, on myös yksi heistä. Hän ollut keskuksessa 30 vuotta ja verenpaineet ja sokeritauti sekä ulkohommissa reväytetty yläselkä ovat tuoneet hänet sisähommiin. Työn tekeminen on Keinoselle tärkeää ja toisinaan hän kyselee lisähommia.

”Olen tykännyt valmennuksesta paljon. Aina kun on jotakin uutta, olen mukana. Olen pyrkimässä tähän osuuskuntaan mukaan. Siinä pyörii liikeasiat ja kaikki. Liikeasioista olen tykännyt niin paljon ja siihen olen

pyrkimässä. Niin paljon kuin vain pystyn”, Keinonen kertoo.

VASTUU LISÄÄ MOTIVAATIOTA

Jyrki Sulosen mukaan myös henkilökunta on huomannut, että monia asioita voi tehdä toisin jo nyt, ilman osuuskuntaa.

”Meillä on töitä, jotka palvelun käyttäjät voisivat yhtä hyvin tehdä henkilökunnan sijasta. Polttopuutilausten vastaanotto on hyvä esimerkki tästä. Kun puhelin soi, ohjaaja keskeyttää muun ohjaustyönsä ryhmän kanssa ottaakseen tilauksen vastaan. Jostakin syystä meille ei ollut aiemmin tullut edes mieleen, että palvelun käyttäjä voisi vastata puhelimeen ja ottaa puutalaukset”, Sulonen kertoo.

Palvelun käyttäjiä ei ohjata enää keskuksessa ylhäältä päin tiettyyn putkeen vaan ihmisen omia toiveita kuunnellaan. Vastuu omasta työstä taas lisää motivaatiota. Osuuskuntavalmennus on yksi etappi matkalla kohti uudenlaista ajattelutapaa, kohti kehitysvammaisten vaikuttamisen ja osallistumisen mahdollisuuksien lisäämistä.

”15 vuotta sitten maailma oli kyllä todella erilainen. Kun tulin taloon täällä oli esimerkiksi ”tyttöjen ryhmä”, jossa tehtiin käsitöitä. Tällaista ei enää ole. Ensinnäkin nykyään meillä on täällä naisia ja miehiä ei tyttöjä ja poikia, ja toiseksi miehiä on kyllä mukana myös käsitöissä ja siivouksessa”, Sulonen kertoo.

UUDEN OPPIMINEN TUO MERKITYSTÄ

Osuuskuntavalmennukseen osallistuneiden mielestä uuden oppiminen on

ollut projektissa hienointa. Pitkällä aikavälillä kuka tahansa jämähtää rooliinsa eikä mukavuusalueelta ole aina helppo poistua, mutta elämän mielekkyyden kannalta uudet asiat ja elinikäinen oppiminen ovat tärkeitä asioita.

Sulonen haaveilee osuuskunnan perustamisen lisäävän talon ulkopuolella tehtäviä töitä. Hän haluaa, ettei kehitysvammaisten tekemää työtä osteta hyväntekeväisyysmielessä vaan koska keskuksen palvelun käyttäjät oikeasti osaavat ja tekevät hyvää jälkeä.

”Voisimme lähteä porukalla leikkaamaan ihmisten nurmikoita tai haravoimaan. Silloin olisimme näkyvillä ja palvelun käyttäjät saisivat näyttää, kuinka kykeneviä he ovat, kun vain saavat ohjausta toimintaan.

Näin palvelun käyttäjät olisivat taas vahvempi ja näkyvämpi osa yhteiskuntaa”, Sulonen sanoo.

Samuli Palmu uskoo, että osuuskuntatoiminta toisi keskukselle uusia työmahdollisuuksia ja lisää asiakkaita. Me Itse ry:n paikallisjärjestön puheenjohtajana kehitysvammaisten osallisuuteen liittyvät asiat ovat hänelle tuttuja.

”On hienoa, että meillä kehitysvammaisilla on lain mukaan yhtäläiset oikeudet kuin muillakin. Saamme tehdä sitä kaikkea mitä muutkin tekevät työkseen ja vapaa-aikana”, Palmu toteaa. ■

KVPS TUKENA OY

- Katso sivu 21: Kuvamatot vahvistavat aitoa valinnan mahdollisuutta

HARJAVALLAN TYÖHÖNVALMENNUSKESKUS

- Perustettu vuonna 1969.
- Siirtyi KVPS Tukena Oy:n yksiköksi vuonna 2011.
- Tarjoaa työ- ja päivätoimintaa sekä erilaisissa yrityksissä tehtävää työhönvalmennusta 60 kehitysvammaiselle tai erityistä tukea tarvitsevalle aikuiselle.
- Henkilökuntaan kuuluu johtaja, työvalmentaja, kaksi työtoiminnan ohjaajaa, ruokapalveluohjaaja ja päivätoiminnan ohjaaja eli yhteensä kuusi henkilöä.
- Polttopuiden valmistus ja myynti, alihankintoina kokoonpanotöitä, oma keittiö ja siivous sekä pihatyöt.
- Osa palvelun käyttäjistä työskentelee keskuksen ulkopuolella avotoissa.

OSUUSKUNTAVALMENNUS HARJAVALLASSA

- Toteutettiin Kiipulan ammatitiopiston koordinoimana Osallisuutta osuuskunnista -hankkeena
- Valmennukseen kuului kahdeksan kuuden tunnin valmennuspäivää
- Opiskeltiin osuuskuntaa varten vaadittavia tietoja ja taitoja: muun muassa markkinointia, myyntiä, tuoteistamista ja hinnoittelua
- Kaikkien valmennukseen osallistuvien kanssa tehtiin Kykyviisari – Työ- ja toimintakyvyn arviointi
- Toteutettiin pääosin toiminnallisena ryhmätyöskentelynä
- Palvelun käyttäjät saivat hyödyntää vahvuuksiaan ja jakaa tietämystään
- Hyödynnettiin myös Vamlaksen RATKO-työpajaa

LAATUKRITEERIEN KUVAUKSET

1. TUKI VALINTOJEN JA SUUNNITELMIEN TEKEMISEEN

Tavoiteltava lopputulos:

- Ihmiset tekevät ja harjoittelevat tekemään omaa elämäänsä ja tulevaisuuttaan koskevia valintoja ja saavat tukea tavoitteidensa saavuttamiseen.

Palvelun käyttäjän saama tuki toteutetaan seuraavasti:

- Palveluntuottaja varmistaa, että palvelun käyttäjät saavat valintojen ja suunnitelmien tekemisessä tarvitsemaansa tietoa itselleen sopivassa, saavutettavassa muodossa. Saavutettavuutta edistetään esimerkiksi käyttämällä selkokieltä, tukiviittoa, kuvakommunikaatiota, kommunikoinnin apuvälineitä ja tulkkipalveluita sekä analysoimalla hankittua tietoa.
- Palveluntuottaja tukee palvelun käyttäjiä tekemään valintoja ja suunnitelmia, jotka perustuvat hankittuun tietoon ja/tai kokemuksiin. Tietoa ja kokemuksia voidaan hankkia esimerkiksi käymällä tutustumiskäynneillä, kokeilemalla eri asioita, osallistumalla työelämä- ja asumisharjoittelujaksoille, analysoimalla

hankittua tietoa ja kokemuksia sekä käyttämällä vertaistukea.

- Olennaisena osana valintojen ja suunnitelmien tekemistä palveluntuottaja tukee palvelun käyttäjiä ymmärtämään valintojensa seurauksia sekä arvioimaan ja hallitsemaan niihin sisältyviä riskejä ja vastuita. Ihmisillä on myös oikeus vaihtaa mielipidettään, epäonnistua, tehdä ”väärää” valintoja ja saada näistä oppimiskokemuksia. Eri tilanteiden jäsentämisessä voidaan esimerkiksi hyödyntää positiivista riskiarviointia (<http://verneri.net/yleis/positiivinen-riskiarviointi>).
- Palveluntuottaja tukee tarvittaessa myös palvelun käyttäjien lähihenkilöitä, jotta he voivat olla palvelun käyttäjien tukena valintojen ja suunnitelmien tekemisessä. Palvelun käyttäjä määrittää lähihenkilönsä itse. Lähihenkilöitä voidaan tukea esimerkiksi järjestämällä keskustelu- ja koulutustilaisuuksia, jakamalla ja välittämällä tietoa, ylläpitämällä avointa vuorovaikutusta ja näyttämällä esimerkkiä.

2. TUKI MUUTOKSIIN JA SIIRTYMÄVAIHEISIIN

Tavoiteltavat lopputulokset:

- **Palvelun käyttäjät saavat yksilöllistä tukea erilaisiin muutoksiin ja siirtymävaiheisiin, jotka ovat olennainen osa jokaisen aikuisen ihmisen elämää.**
- **Palvelun käyttäjillä on mahdollisuus kokeilla etukäteen muutoksiin ja siirtymävaiheisiin liittyviä asioita.**
- **Ihmisten siirtymät eri tuki- ja palvelumuotojen välillä ovat mahdollisimman saumattomia.**

Palvelun käyttäjän saama tuki toteutetaan seuraavasti:

- Palveluntuottaja laatii yhdessä palvelun käyttäjän kanssa suunnitelman siitä, mitä asioita muutoksessa tai siirtymävaiheessa tulee ottaa huomioon palvelun käyttäjän näkökulmasta ja hänen kannaltaan. Suunnitelman tulee sisältää toimenpiteet muutoksiin ja siirtymävaiheisiin liittyvien esteiden ja haasteiden ratkaisemiseksi. Samaan aikaan tapahtuvat päällekkäiset muutokset tulee myös huomioida ja ennakoida. Muutoksessa tai siirtymävaiheessa annettava tuki muotoillaan tämän suunnitelman pohjalta. Suunnitelmassa huomioidaan esimerkiksi muutoksen vaatima aika sekä muutoksiin liittyvät ja niihin vaikuttavat ihmissuhteet.
- Palveluntuottaja varmistaa, että palvelun käyttäjillä on mahdollisuus kokeilla uusia asioita, tilanteita ja/tai ympäristöjä, jotta he saavat tietoa ja kokemuksia, joiden perusteella he voivat tehdä muutosta tai siirtymävaihetta koskevia valintoja ja päätöksiä. Tietoa ja kokemuksia voidaan hankkia esimerkiksi työnvarjostuksella (job shadow) ja ”tutkimusmatkailumetodilla”.
- Palveluntuottaja huomioi palvelun käyttäjän edistymisiä ja saavutuksia. Keinoja edistymisten ja saavutusten huomioimiseen ovat esimerkiksi jatkuva palaute, sanallinen tunnus, todistus, stipendi, portfolio, kukitus ja juhlat.
- Palveluntuottaja tekee yhdessä palvelun käyttäjien kanssa yhteistyötä eri toimijoiden kanssa sen mahdollistamiseksi, että muutokset ja siirtymävaiheet toteutuvat palvelun käyttäjän kannalta mahdollisimman sujuvasti. Yhteistyön keinoja ovat esimerkiksi tiedonsiirto, samansuuntaiset suunnitelmat, yhdenmukainen tuki määriteltujen tavoitteiden saavuttamiseksi, yhteydenpito ja palaute.

3. TUKI LÄHIYHTEISÖIHIN LIITTYMISEEN

Tavoiteltavat lopputulokset:

- **Ihmiset käyttävät lähiyhteisöjensä yleisiä palveluita, luovat ja ylläpitävät sosiaalisia suhteita lähiyhteisöjen jäsenten kanssa ja osallistuvat lähiyhteisöjen jokapäiväiseen toimintaan.**

Palvelun käyttäjän saama tuki toteutetaan seuraavasti:

- Palveluntuottaja mahdollistaa palvelun käyttäjille lähiyhteisön tarjoamia mahdollisuuksia ja palveluja koskevan tiedon saamisen. Lisäksi palveluntuottaja mahdollistaa kokemuksellisen tutustumisen lähiyhteisöjen toimintaan sekä luo mahdollisuuksia harjoitella itsenäistä liikkumista ja matkustamista. Tuki voi olla esimerkiksi sanomalehdessä tai internetissä oleviin menovinkeihin tutustumista, harrastusmahdollisuuksien kartoittamista, asukasyhdistyksen toimintaan tutustumista, lähipalveluihin tutustumista ja lähipalvelujen käyttämistä.
- Palveluntuottaja auttaa palvelun käyttäjiä löytämään keinoja toiveiden mukaisen osallistumisen mahdollistamiseksi sekä vahvistaa palvelujen käyttäjien luottamusta siihen, että lähiyhteisöjen tarjoamat mahdollisuudet ja palvelut ovat heidän käytettävissään. Tuki voi olla esimerkiksi erilaisia tutustumisia ja kokeiluja tai ”mallioppimista”.
- Palveluntuottaja tukee palvelun käyttäjiä lähiyhteisöihin ja paikallisiin ihmisiin tutustumisessa sekä oman panoksensa antamisessa lähiyhteisöihin, kansalaistoimintaan ja yhteiskuntaan. Palvelun käyttäjät voivat esimerkiksi osallistua urheilutapahtumiin, työväenopiston kursseille tai asukasyhdistyksen, urheiluseuran tai jonkin muun järjestön toimintaan.
- Palveluntuottaja vahvistaa palvelun käyttäjien lähihenkilöiden valmiuksia olla tukena palvelun käyttäjien lähiyhteisöihin liittymisessä. Palvelun käyttäjä määrittää lähihenkilönsä itse. Lähihenkilöiden valmiuksia voidaan vahvistaa esimerkiksi pitämällä yhteistyöpalavereita, joissa sovitaan yhteiset toimintatavat.
- Palveluntuottaja tekee yhteistyötä lähiyhteisöjen eri toimijoiden kanssa, jotta palvelun käyttäjillä on mahdollisuus hyödyntää lähiyhteisöjen tarjoamia mahdollisuuksia. Yhteistyötä voidaan tehdä esimerkiksi jakamalla tietoa sekä muistuttamalla lähiyhteisön toimijoita velvollisuudesta tehdä yhdenvertaisuuslain edellyttämiä kohtuullisia mukautuksia.
- Palveluntuottaja huolehtii, että lähiyhteisöihin liittymiseen on mahdollista saada tukea joustaviin kellonaikoihin eli silloin, kun tukea tarvitaan. Jos kaupungin osan tapahtuma alkaa esimerkiksi klo 14 ja henkilöstön työaika loppuu klo 14, työajoissa voidaan joustaa tai palvelun käyttäjälle etsitään tukihenkilö, joka mahdollistaa tapahtumaan osallistumisen.

4. TUKI OPINTOIHIIN PÄÄSEMISEEN

Tavoiteltava lopputulos:

- Ihmiset saavat tukea päästäkseen tarpeitaan ja kiinnostuksiaan vastaaviin opintoihin siten, että elinikäinen oppiminen mahdollistuu.

Palvelun käyttäjän saama tuki toteutetaan seuraavasti:

- Palveluntuottaja tukee palvelun käyttäjiä erilaisten tutkintotavoitteisten ja ei-tutkintotavoitteisten koulutusvaihtoehtojen selvittämisessä ja niihin pääsemisessä. Tukeminen voi olla esimerkiksi tiedonhakua internetistä, koulutusmessuilla vierailua sekä tutustumiskäyn-
tejä ja -jaksoja kouluihin.
- Palveluntuottaja tekee yhteistyötä koulutuksen tarjoajien kanssa palvelun käyttäjien elinikäisen oppimisen mahdollistamiseksi. Lähtökohtana on hyödyntää ensisijaisesti kaikille tarjolla olevia yleisiä koulutus- ja kurssivaihtoehtoja. Integrointimahdollisuuksia selvitettyä otetaan huomioon yhdenvertaisuuslain (1325/2014) velvoite koulutuksen järjestäjälle kohtuullisten mukautusten tekemisestä opetuksen järjestämisessä. Vasta toissijaisesti hyödynnetään erityisryhmille suunnattuja koulutuksia ja kursseja. Koulutus- ja kurssivaihtoehtoja ovat esimerkiksi työväenopistojen kurssit, ensiapukurssit, tietokonekurssit sekä erilaiset koulutukset ja kurssit, jotka vahvistavat henkilön arjessa selviytymisen valmiuksia. Koulutus voi myös olla akateemisten taitojen opetusta, ylläpitämistä ja vahvistamista.

5. TUKI MAHDOLLISIMMAN SUUREN ITSENÄISYYDEN SAAVUTTAMISEEN

Tavoiteltava lopputulos:

- Ihmiset ovat omassa elämässään mahdollisimman itsenäisiä.

Palvelun käyttäjän saama tuki toteutetaan seuraavasti:

- Palveluntuottaja mahdollistaa erilaisten itsenäisyyttä tukevien arjen taitojen harjoittelun, oppimisen ja omaksumisen. Arjen taitoja ylläpidetään, vahvistetaan ja opetellaan aidoissa ympäristöissä, kuten kotona ja lähiyhteisöissä, kokeilujen ja kokemusten kautta yhteistyössä henkilön kannalta tärkeiden verkostojen kanssa. Arjen taitoja ovat esimerkiksi ruoan terveellinen annostelu, rahankäytön hallinta, sosiaaliset taidot, kansalaistaidot, medialukutaito, median käytön tukeminen (myös sosiaalinen media), tiedonhankinta, vieraat kielet, kodinhoito, liikkuminen ja matkustaminen, ihmissuhteet ja seksuaalisuus, itsestä huolehtiminen sekä lukeminen, laskeminen ja muut akateemiset taidot.
- Mahdollisimman suuren itsenäisyyden saavuttaminen edellyttää, että palveluntuottaja tukee palvelun käyttäjää valintojen ja suunnitelmien tekemisessä. Tätä käsitellään osa-alueessa 1.

6. TUKI TERVEYTEEN, HYVINVOINTIIN JA SOSIAALISIIN SUHTEISIIN

Tavoiteltava lopputulos:

- Ihmiset saavat tukea ja ohjausta terveellisten elämäntapojen noudattamiseen sekä omasta terveydestään ja hyvinvoinnistaan huolehtimiseen.
- Ihmiset saavat tukea ja ohjausta sosiaalisten suhteiden luomiseen ja ylläpitämiseen.

Palvelun käyttäjän saama tuki toteutetaan seuraavasti:

- Palveluntuottaja tukee palvelun käyttäjiä ottamaan vastuuta omasta terveydestään ja hyvinvoinnistaan. Palveluntuottaja tekee tiivistä yhteistyötä terveydenhuollon ja asumispalvelujen kanssa ja huolehtii toimivasta yhteistyöstä myös muiden terveyteen ja hyvinvointiin liittyvien sidosryhmien kanssa. Tuki voi sisältää esimerkiksi opastusta terveellisestä ruokavaliosta, hampaiden hoidosta, stressin hallinnasta ja rentoutumisesta.
- Palveluntuottaja tukee palvelun käyttäjiä hyödyntämään yhteiskunnan tarjoamia terveys- ja hyvinvointipalveluja. Palvelun käyttäjiä voidaan esimerkiksi tukea ja harjaannuttaa käyttämään tarvitsemiaan terveys- ja hyvinvointipalveluita lähtökohteisesti lähipalveluina sen sijaan, että ne toteutettaisiin työ- ja päivätoimintayksiköissä. (esimerkiksi erilaisia terapioita). Lisäksi pal-

velun käyttäjiä voidaan tukea esimerkiksi lähiyhteisön tarjoamien liikunta- ja kulttuuripalvelujen, kuten urheiluseurojen, liikunta-kerhojen ja kuntosalien tarjonnan sekä teatteri-, näyttely-, ja konserttitarjonnan hyödyntämisessä.

- Palveluntuottaja huolehtii työterveyshuoltoon sisältyvien velvoitteiden toteutumisesta työterveyshuoltosäännösten mukaisesti. Tähän kuuluu esimerkiksi työterveyshuollon perusosa, joka sisältää mm. työterveystarkastukset ja työergonomian parantamisen.
- Palveluntuottaja tukee palvelun käyttäjiä ottamaan vastuuta omista sosiaalisista suhteistaan. Palvelun käyttäjiä tuetaan luomaan ja ylläpitämään sosiaalisia suhteita itseään ja toisia arvostavasti ja kunnioittavasti. Palvelun käyttäjä voi esimerkiksi saada ensin tukea uimahallissa käymiseen, minkä jälkeen uimahallissa käymisestä tulee osa palvelun käyttäjän elämää, ja hän voi käydä uimahallissa sekä itsenäisesti että kaverin kanssa. Lisäksi palvelun käyttäjä voi saada tukea sosiaalisen median sekä lähiyhteisön ja sen tarjoamien mahdollisuuksien hyödyntämiseen sosiaalisten suhteiden luomisessa ja ylläpitämisessä.

7. TUKI AMMATILLISIIN OPINTOIHIN TAI TYÖHÖN PÄÄSEMISEEN

Tavoiteltava lopputulos:

- Ihmiset saavat tukea ja valmennusta päästäkseen ammatillisiin opintoihin tai työhön.

Palvelun käyttäjän saama tuki toteutetaan seuraavasti:

- Palveluntuottaja tukee palvelun käyttäjiä hankkimaan tietoa ja käytännön kokemuksia heitä kiinnostavista opiskelu- ja työmahdollisuuksista, jotta he voivat tehdä kykyjään ja kiinnostuksiaan vastaavia ammatillisia valintoja. Palveluntuottaja tekee tässä tiivistä yhteistyötä TE-palvelujen ja muiden sidosryhmien kanssa. Tuki voi olla esimerkiksi tiedonhakua yhdessä palvelun käyttäjän kanssa, määräaikaista työ- ja koulutuskokeiluja, ammatinvalinnanohjauksen palveluja, urasuunnittelua ja työnvarjostustoimintaa (engl. job shadow). Työnvarjostamisesta löytyy lisää tietoa täältä: <http://www.eosmo.fi/tyokirja/varjostaminen/>. Myös opinnollistamista voidaan käyttää keinoona tehdä osaaminen näkyväksi, ja ammatilliseen tutkintoon tarvittava osaamistaso voidaan saavuttaa vaihtoehtoisilla tavoilla (<http://www.keskuspuisto.fi/opinnollistaminen>).

- **Palveluntuottaja tukee palvelun käyttäjiä ammatillisissa opinnoissa tai työssä tarvittavien taitojen, kykyjen ja valmiuksien vahvistamisessa.** Tavoitteena on maksimoida ihmisten mahdollisuudet työkennellä avoimilla työmarkkinoilla. Vahvistettavia taitoja voivat olla esimerkiksi työpaikalla tarvittavat ihmissuhdetaidot, työhön liittyvät tietotekniset taidot, ajan hallinnan taidot, rahan käytön taidot sekä opiskeluun tai työhön liittyvät liikku- misen ja matkustamisen taidot.
- **Palveluntuottaja tukee palvelun käyttäjiä valitsemaan työn- teon eri vaihtoehtoista itselleen mieluisimman ja sopivimman.** Valinnan tulee perustua palvelun käyttäjän yksilökeskeiseen suunnitelmaan. Työnteon eri vaihtoehtoja ovat esimerkiksi palkkatyö, freelance-työt, tuettu yrittäjäyys, osuuskuntatoiminta ja vapaaehtoistoiminta.
- **Palveluntuottaja tukee palvelun käyttäjän työllistymistä avoimille työmarkkinoille työsuhteiseen palkkatyöhön joko tuottamalla itse tuetun työllistymisen työhönvalmennusta tai ohjaamalla palvelun käyttäjä toisen palveluntuottajan työhönvalmennuspalveluun.**

8. TUKI ITSEILMAISUUN JA LUOVUUTEEN

Tavoiteltava lopputulos:

- **Ihmisillä on mahdollisuus toteuttaa omaa luovuuttaan ja löytää keinoja itseilmaisuun.**

Palvelun käyttäjän saama tuki toteutetaan seuraavasti:

- **Palveluntuottaja rohkaisee palvelun käyttäjiä kokeilemaan uusia asioita, jotta he voivat löytää omia lahjojaan, kykyjään ja itseilmaisun keinojaan.** Tuki toteutetaan yhteistyössä erilaisen luovien alojen toimijoiden ja ammattilaisten kanssa siten, että lähiyhteisön tarjoamia mahdollisuuksia hyödynnetään. Toiminnassa voidaan hyödyntää esimerkiksi musiikkia, draamaa, tanssia, kirjoittamista, maalaamista, mediaa, valokuvaamista ja käsityötaidetta erilaisina projekteina, kerhoina ja pajoina.

9. TUKI MERKITYKSELLISISSÄ SOSIAALISISSA ROOLEISSA TOIMIMISEEN

Tavoiteltava lopputulos:

- Ihmiset tunnistavat, kokeilevat ja omaksuvat eri toimintaympäristöissä itselleen merkityksellisiä, erilaisia sosiaalisia rooleja.

Palvelun käyttäjän saama tuki toteutetaan seuraavasti:

- Palveluntuottaja rohkaisee ja tukee palvelun käyttäjiä tunnistamaan, kokeilemaan, harjoitteluun ja ylläpitämään erilaisia sosiaalisia rooleja eri toimintaympäristöissä ja tilanteissa. Rooleja voivat olla esimerkiksi avustaja, vertainen, ryhmänvetäjä, ohjaaja, ystävä, vaikuttaja/aktivisti, sisarus, opiskelija, työnhakija, työyhteisön jäsen, kuntalainen, kouluttaja, kuluttaja, omaishoitaja ja työnantaja. Esimerkiksi oppilaitoksessa palvelun käyttäjä on ensisijaisesti opiskelija ja työ- ja elinkeinotoimiston palveluissa ensisijaisesti työnhakija.
- Palveluntuottaja tekee omalla toiminnallaan lähiyhteisölle näkyväksi sitä, että vammaisilla ihmisillä on erilaisia sosiaalisia rooleja. Toiminnalla voidaan osoittaa, että vammaiset ihmiset ovat aktiivisia toimijoita esimerkiksi omassa asioinnissaan ja liikkumisessaan. He tilaavat ja maksavat itse omat ostoksensa, selvittävät mahdolliset epäselvyydet ja saavat siihen tarvitsemansa tuen.
- Palveluntuottaja tekee tarvittaessa yhteistyötä palvelun käyttäjien lähihenkilöiden (läheisten ja muiden palvelujen työntekijöiden) kanssa, jotta nämä voivat omalta osaltaan tukea palvelun käyttäjiä erilaisissa sosiaalisissa rooleissa. Yhteistyötä voidaan tehdä esimerkiksi yhteistyöpalavereissa, joissa sovitaan yhteiset toimintatavat.

10. TUKI PALVELUJEN SISÄLTÖIHIN JA TOIMINTATAPOIHIN VAIKUTTAMISEEN

Tavoiteltava lopputulos:

- **Ihmisten on mahdollista osallistua palvelujen suunnitteluun, kehittämiseen, seurantaan ja arviointiin sekä henkilöstön rekrytointiin.**

Palvelun käyttäjän saama tuki toteutetaan seuraavasti:

- Palvelujen sisältöjen ja toimintatapojen suunnittelu, seuranta, arviointi ja kehittäminen tehdään palvelun käyttäjien ja työntekijöiden tiiviinä yhteistyönä. Tämä haastaa työntekijät ja palvelun käyttäjät uudenlaisiin rooleihin ja voi edellyttää palveluntuottajaorganisaation prosessien ja toimintakulttuurin muutosta. Palvelun käyttäjä on yhteistyökumppani ja oman elämänsä asiantuntija, ei palvelun kohde. Yhteistyö voi sisältää esimerkiksi säännöllisiä yhteisiä suunnittelu-, seuranta- ja arviointikokouksia. Lisäksi palvelun käyttäjille mahdollistetaan tieto ja keinot palautteen antamisen tavoista ja väylistä ja mahdollisiin epäkohtiin puuttumisesta. Palvelun käyttäjät voivat myös osallistua haastattelijoina henkilöstön rekrytointihaastatteluihin ja valmistella haastattelukysymyksiä. Palvelun käyttäjien kokemus- asiantuntemusta voidaan hyödyntää henkilöstökoulutuksissa.

- Palvelun käyttäjät saavat tarvitsemansa tuen edellä mainitun osallistumisen mahdollistamiseksi. Osallistumisen mahdollisuuksia edistävät esimerkiksi saavutettavat kokouskäytännöt, saavutettavien menetelmien hyödyntäminen toiminnan suunnittelussa ja arvioinnissa, mahdollisuus käyttää tukihenkilöä tai edustajaa sekä mahdollisuus lukea aineistoja selkokielellä tai muutoin palvelun käyttäjille saavutettavilla ja ymmärrettävillä tavoilla.

JULKAISUN KUSTANNUKSIIN OSALLISTUNEET ORGANISAATIOT

- Aspa Palvelut Oy
- Aula-työkotien Kannatusyhdistys ry
- Autismi- ja Aspergerliitto ry
- Autismisäätiö sr
- Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymä
- Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiiri
- Eteva kuntayhtymä
- FDUV (Förbundet De Utvecklingsstördas Vål)
- Helsingin kaupunki
- Kehitysvammaisten Palvelusäätiö sr
- Kehitysvammaisten Tukiliitto ry
- Kehitysvammaliitto ry
- Kehitysvammatuki 57 ry
- Keski-Suomen vammaispalvelusäätiö
- Kolpeneen palvelukeskuksen kuntayhtymä
- Kouvolan kaupunki
- KTO – kehitysvamma-alan tuki- ja osaamiskeskus
Varsinais-Suomen erityishuoltopiirin ky
- KVPS Tukena Oy
- Kymenlaakson sairaanhoito- ja sosiaalipalvelujen ky, sosiaalipalvelut
- Kärkulla samkommun
- Nuorten Ystävät
- Parik-säätiö sr
- Pirkanmaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymä, Tays Kehitysvammahuolto
- Porin perusturva, Vammaispalvelut
- Rinnekoti-Säätiö sr
- Setlementti Tampere ry, NEO – OmaPolku
- Siun sote
- Sotek-säätiö sr
- Tampereen kaupunki / Kehitysvammaisten avopalvelut
- Turun kaupunki
- Vaalijalan kuntayhtymä

**YKSI TEKIJÖISTÄ – OSALLISUUTTA
JA TYÖLLISTYMISTÄ EDISTÄVÄN
TOIMINNAN LAATUKRITEERIT**

KVANKin Työn ja päivätoiminnan valiokunta

© 2017 Kehitysvammaliitto ry
ja KVANK – Kehitysvamma-alan
asumisen neuvottelukunta

ISBN 978-951-580-679-6 (nid.)

ISBN 978-951-580-680-2 (pdf)